

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІВНЗ «УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

**ОСВІТА ЗАКАРПАТТЯ
В ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ
КОНТЕКСТІ**

Ужгород - 2017

УДК 37.011(477.87)
ББК Ч30 (44 к-43)072

Рецензенти:

доктор педагогічних наук, професор Товканець Г.В.,
доктор філософських наук, професор Шандор Ф.Ф.

Рекомендовано до друку Вченою радою ДВНЗ «УжНУ»
протокол №2 від 24.10.2017р..

Освіта Закарпаття в загальноєвропейському контексті [монографія] / За
заг.ред. І.В.Козубовської, М.І. Кухти. – Ужгород: «АУТДОР-ШАРК» 2017. –
205 с.

У пропонованій монографії порушені актуальні питання розвитку освіти Закарпаття в загальноєвропейському вимірі, зокрема: принципи міжнародної співпраці в освіті в контексті інтеграційних процесів, історико-регіональні аспекти становлення української національної школи, особливості навчання та виховання в умовах поліетнічності й полікультурності, форми соціалізації учнівської та студентської молоді в періоди культурних трансформацій, досвід професійної підготовки вчителя й освітні цінності в складщині закарпатських педагогів.

Матеріали монографії можуть бути використані викладачами вищих навчальних закладів, студентами, вчителями загальноосвітніх шкіл.

ISBN 978-617-7132-81-2

© Ужгородський національний університет,
2017

ЗМІСТ

ІНТЕРНОМОВА	4
Галина Розлуцька	
ОСВІТНІ ЦІННОСТІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В РЕГІОНАЛЬНІЙ ПЕРІОДИЦІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.	7
Галина Розлуцька, Галина Розлуцька	
ШКІЛЬНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ ОСВІТЯ ЯК ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	20
Галина Розлуцька, Магдалина Опачко	
ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА ЗАКАРПАТТЯ	
МЕЖВОСНАВЬКОГО ПЕРІОДУ (1919-1939)	32
Марія Кевпаніч	
РОЗВИТОК ІДЕЇ ПІДГОТОВКИ ДО ЖИТТЯ І ПРАЦІ ШКІЛЬНОЇ МОЛОДІ НА ЗАКАРПАТСЬКІЙ РУСІ	49
Іштван Ковач, Іштван Керестень	
ФОРМИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	
ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАПОВІДНИКІВ І МУЗЕЇВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ	63
Ірина Козубовська, Сільвія Шпенік	
МЕЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЛІЕТНІЧНОГО РЕГІОНУ	76
Марія Кухта	
ТРАДИЦІОННА ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА ЗАКАРПАТТЯ ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНОГО ОСВІДОМЛЕННЯ ТА ВИХОВАННЯ (20 – 30-і роки ХХ ст.)	93
Ірина Марфинець, Аріадна Петечук	
ІНОВАЦІЇ У ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ ЗАКАРПАТТЯ МІЖВОСНОГО ПЕРІОДУ	106
Галина Розлуцька	
ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ У ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ МАРІЙСЬКИХ КОНГРЕГАЦІЙ НА ЗАКАРПАТТІ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХVІІІ – ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТ.)	123
Галина Розлуцька, Олена Попадич	
ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ЗАКАРПАТТІ В ПЕРІОД 1919 – 1939 рр.	137
Оксана Товканець	
ЄВРОПЕЙСЬКІ ОСВІТНІ ЦІННОСТІ В СПАДЩИНІ ЗАКАРПАТСЬКИХ ПЕДАГОГІВ ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.	153
Василь Турянця, Вікторія Турянця	
ПЕДАГОГІЧНА ПЕРІОДИКА ПІДКАРПАТСЬКОЇ РУСІ	168
Галина Шикітка, Володимир Староста	
ПЕРІОДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КРАЙОВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТОВАРИСТВ ЗАКАРПАТТЯ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ. - ДО 1919 РОКУ	191

Сільва Васьків, Галина Розлуцька

ПОЛІКУЛЬТУРНА ОСВІТА ЯК ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

На сьогодні в українському суспільстві склалася суперечність. З одного боку, це соціально-економічна необхідність і чисто людський потяг до відкритості, а з іншого – прагнення особистої свободи, залучення до світової культури, традицій. Посилення взаємозв'язків і взаємовпливів зумовлене європейським вибором України посилює глобалізаційні та інтеграційні впливи. Інтеграція України у світове співтовариство є практичним завданням, що охоплює й освітню галузь, зміст якої визначається пріоритетністю вимог часу, потребами соціально-економічного розвитку і зумовлюється суспільними відносинами, станом науки, технології, культури, родинно-сімейними стосунками, традиціями, рівнем освіти.

Сучасне українське суспільство є полікультурним, багатомовним і поліконфесійним. У сучасному світі полікультурні, багатоетнічні політичні нації мають певні переваги над етнічно гомогенними державами, оскільки це сприяє посиленню динамізму у міждержавних відносинах, більшій відкритості світові, здатності до сприйняття нових тенденцій шляхом установа найрізноманітніших контактів, більш насиченому й багатому в своєму розмаїтті духовному життю.

Розвиток українського полікультурного соціуму пов'язаний з етнонаціональною політикою України, яка базується на демократичних принципах культурного плюралізму. Її становлення припадає на період початку 90-х років ХХ ст. Саме в Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року відзначено принципи побудови держави за моделлю становлення поліетнічної української нації. Декларація проголосувала рівність усіх громадян незалежно від походження, соціального стану, расової та національної належності. Документ містив норму про визнання колективних, групових прав національних меншин та специфічних прав національностей, етнічних груп. Ці норми було вдосконалено в інших нормативно-правових актах незалежної України (Конституція України, Звернення Верховної Ради України до громадян України всіх національностей, Декларація прав національностей України, Закон України «Про національні меншини в Україні» та ін.).

За твердженням М.Вегеша нормативно-правова база етнополітики активно вдосконалюється відповідно до норм міжнародного законодавства, розбудовується мережа національно-культурних організацій, які впроваджують у практику політику полікультурного та поліетнічного українського суспільства. Полікультурність спрямована на етнокультурний ренесанс українства та національних спільнот задля творення потужної української нації [7, с. 48].

Чинне законодавство України модернізується відповідно до реалій сучасного дня під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх чинників, зокрема процесу євроінтеграції. Нині введено в дію низку законодавчих актів, які регулюють сферу міжетнічних взаємин в Україні («Про концепцію державної етнополітичної політики», «Про внесення змін до Конституції України» «Про національні меншини України», «Про зміни до Закону України «Про мови»»).

На думку В. Євтуха, в етнополітичному ренесансі України виявляються чіткі тенденції. Перша із них – це прагнення побудови національної держави, яке найбільш концентровано уособлюють представники українського етносу, переважна частина членів національних спільнот. Друга тенденція – відродження етнічної самобутності інших компонентів етнополітичної структури, що супроводжується зростанням етнічної самодіяльності, внутрішньої групової згуртованості й активізацією етнічних інтересів за реалізацію прав меншин. Для того, щоб визначити закономірності цих тенденцій та їхніх можливих наслідків, варто зауважити кілька факторів: 1) історичну тяглість безконфліктного (за поодинокими винятками) співіснування представників багатьох етносів на території нинішньої України; 2) фактор підлеглості, а до певної міри й національного пригнічення, безумовно, обмеження можливостей розвитку як етносоціальної спільноти українців, так і представників інших етносів; 3) перспективу розвитку самобутності всіх компонентів етнополітичної структури українського суспільства, яка відкрилася з отриманням Україною незалежності; 4) засади етнополітичної політики української держави та механізми її реалізації; 5) позиції держав етнічних батьківщин щодо частин своїх етносів, які знаходяться в рамках українського етнополітичного організму; 6) можливості взаємодії різних частин етносу, зокрема й українського; 7) зовнішньополітичні пріоритети й орієнтації України [9, с. 4-15].

Полікультурність розглядається як демократична політика вирішення проблем культурного і соціального різноманіття у суспільстві, яка включає освітній, лінгвістичний, економічний і соціальний компоненти і має специфічні механізми втілення. Вона визнає демографічні й культурні реалії сучасного суспільства.

Основною ідеєю полікультурної освіти є принцип діалогу і взаємодії різноманітних культур, який передбачає, що найбільш повно власна культура усвідомлюється лише за умови взаємодії, діалогу різних культур, коли стають очевидними та зрозумілими особливості кожної окремої культури. У сучасних умовах взаємодія культур характеризується насамперед тим, що загальнолюдське допомагає усвідомити об'єктивну цінність «свого», глибше зрозуміти його своєрідність (шляхом порівняння), виявити нові сторони функціонування і спрогнозувати розвиток. У процесі взаємодії культур зростає обсяг сприйнятих цінностей, отже, змінюється і сам характер сприйняття. Воно набуває більшої «далекоглядності», вміння відобразити цінності об'єкта в усій його багатогранності, глибині. Ізольованість,

прагнення до окремішності може спричинити поступову деградацію культури. Культура, що блокує контакти, зв'язки з іншими культурами, зберігає свою самобутність досить дорогою ціною, бо може опинитися в результаті такої самоізоляції поза світовою культурою.

Транслятором ідей полікультурності в українському суспільстві, що забезпечує передачу молодому поколінню культурних цінностей виступає національна школа. Ідеї полікультурності знайшли своє втілення в основних державних документах про освіту – «Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), «Концепції 12-річної загальної середньої освіти», «Концепція громадянського виховання», «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті», «Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні». Полікультурні компетенції включено і до «Державного стандарту базової та повної шкільної освіти» та ін.

Основною ідеєю полікультурної освіти є принцип діалогу і взаємодії різноманітних культур, який передбачає, що найбільш повно власна культура усвідомлюється лише за умови взаємодії, діалогу різних культур, коли стають очевидними та зрозумілими особливості кожної окремої культури. У сучасних умовах взаємодія культур характеризується насамперед тим, що загальнолюдське допомагає усвідомити об'єктивну цінність "свого", глибше зрозуміти його своєрідність (шляхом порівняння), виявити нові сторони функціонування і спрогнозувати розвиток. У процесі взаємодії культур зростає обсяг сприйнятих цінностей, отже, змінюється і сам характер сприйняття. Воно набуває більшої «далекоглядності», вміння відобразити властивості об'єкта в усій його багатогранності, глибині. Ізоляваність, прагнення до окремішності може спричинити поступову деградацію культури. Культура, що блокує контакти, зв'язки з іншими культурами, зберігає свою самобутність досить дорогою ціною, бо може опинитися в результаті такої самоізоляції поза світовою культурою.

У Національній доктрині розвитку освіти наголошується на таких пріоритетних завданнях сучасної освіти: збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій, виховання шанобливого ставлення до національних святинь, української мови, а також до історії та культури всіх корінних народів і національних меншин, які живуть в Україні; формування культури міжетнічних і міжособистісних стосунків; виховання людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування народів світу [10].

Основні завдання полікультурної освіти визначені в рекомендаціях Міністерства освіти і науки України до концепції полікультурної освіти в Україні: забезпечення законних прав, задоволення освітніх і культурних потреб національних (етнічних), мовних, культурних меншин; формування в молодих громадян України всіх національностей повноцінних уявлень про етнічне й мовно-культурне різноманіття сучасного українського суспільства та внесок різних етнічних груп і народів-сусідів у нашу історію й культуру, знань про мови й культури великих і малих народів, що населяють Україну.

вмінності в цінності культурного різноманіття та плюралізму; виховання представників усіх національностей взаємного розуміння, поваги й поважності, здатності до міжетнічного й міжкультурного діалогу, віри в можливість мирного розв'язання конфліктів і проблем; закріплення процесів національної свідомості молодого покоління наших громадян усіх національностей, подолання комплексів культурної меншовартості, зневажливості власних культур стосовно культур колишньої радянської України чи до глобальних мас-культурних імперій; виховання лояльних, демократичних громадян демократичної України [2].

Звичай, полікультурну освіту розуміють як таку, що сприяє формуванню в особистості готовності до активної діяльності в сучасному багатокультурному середовищі, збереженню нею власної ідентичності, поваги до поваги та розуміння інших культурно-етнічних спільнот, умінню жити в мирі і злагоді з представниками різних расових, етнічних, національних, релігійних груп. Водночас, багато вчених, розглядаючи полікультурну освіту, вважають її важливою складовою виховання, що, на наш думку, цілком правомірно.

Сьогодні потрібне нове бачення проблеми, потрібен новий теоретичний підхід, мета якого – полікультурне виховання на засадах народної, національної культури. Це має бути, на думку О.Сухомлинської, напрям у сучасній вітчизняній педагогічній думці та шкільній практиці. І він не конче має обмежуватися лише виваженням й обміркованим проведенням окремих виховних заходів, розповсюдженням відповідних рекомендацій, а повинен та підходить насамперед мають закладатися до шкільних програм і предметів, у предмети народознавчого циклу – мову, історію, літературу, географію, географію тощо, адже полікультурне виховання – це ще й можливість засобів отримання знань [16].

Необхідність толерантного співіснування великих і малих етнічних і національних спільнот породжує потребу нової системи виховання, яка повинна враховувати національні (етнічні) розбіжності, буде включати різні типи, моделі і ціннісні педагогічні орієнтації, відповідних запитам різних груп населення. Адекватне відображення цих ідей повинно – об'єктивна потреба багатонаціональних держав.

Уперше визначення поняття "полікультурна освіта" було подано у міжнародному педагогічному словнику». Це освітня ситуація, коли носій однієї культурної системи вступає в контакт із цінностями іншої чи інших культур, представлених у даному навчальному закладі [19, 273]. Згодом це поняття пройшло еволюцію. Гадаємо, що найповніше сутність дефініції "полікультурна освіта" розкрито у «Міжнародній енциклопедії освіти», де вона розглядається як важлива частина сучасної освіти, що включає зміст педагогічного процесу, де представлено дві або більше культур, які різняться за мовною, етнічною, національною чи расовою ознакою [19]. Вона сприяє засвоєнню знань про різні культури, усвідомленню особливостей і особливостей в традиціях, способі життя. Її пов'язують з досягненням рівня освіченості й досягненням успіху в багатокультурному

середовищі.

Поняття «полікультурна освіта» часто вживається як синонім до визначення «багатокультурна освіта» (Г.Дмитрієв), «культурно-міжнаціонального спілкування» (З.Гасанов). Традиційно англomовний варіант дає термін «multicultural» - багатокультурний. Ще в радянській педології закріпився варіант «полікультурний» з використанням латинського «poly», що є доволі традиційним для освітніх наукових термінів у російській мові (аналогія – політехнічний).

Аналіз вітчизняної і зарубіжної педагогічної, психологічної, філософської літератури привів нас до висновку, що сьогодні існує різноманітність визначень полікультурної освіти. Поділяємо погляди дослідників, які вживають ці терміни як синоніми. Хоча в сучасній українській педагогіці з'являється і термін «багатокультурність», калькою з англійської – «мультикультурний», «полікультурний», використовуватимемо термін «полікультурність», що у широкому розумінні визначатиме «полікультурна освіта», яка у нашому окресі означає передовсім освітню концепцію.

Педагогічним першоджерелом полікультурної освіти вважається програма «Панпедія», розроблена Я.-А. Коменським у XVI ст. Пізніше ці ідеї Я.-А.Коменського розвивали такі вчені, як Ж.Руссо, Й.Гердер, Е.Камю. Видатний чеський мислитель, опираючись на думку про спільність людських потреб та устремлінь, обґрунтував панпедію як універсальну програму виховання всього людства. Істотною її частиною є настанови щодо формування в дітей умінь жити в мирі та дружбі з іншими, виконувати свої обов'язки, поважати й любити людей.

Найбільш активно проблема полікультурності почала досліджуватися на початку XX ст. німецькими педагогами-гуманістами, засновниками Бременської школи, Л.Грулітгом (1885–1931), Ф.Гансбергом (1871–1950), Г.Шаррельманом (1871–1940). Необхідними складовими елементами полікультурної освіти вони вважали знання національної та світової культури, що сприяли розвитку загальнолюдської свідомості та ствердженню ідеї про єдиний світ. Педагоги-реформатори полікультурну освіту пов'язували із свободою духовного розвитку особистості й народу, розглядали як засіб розвитку особистості, її гуманізації й підготовки до життя в демократичному суспільстві. Людина може глибоко й свідомо оволодіти культурою лише тоді, коли забезпечується розвиток її природних сил і здібностей.

Філософсько-методологічне підґрунтя полікультурної моделі почала закладатися ще в 30-ті роки. В його основу було покладено концепцію Г.Каллена. Відповідно до неї зміст терміна «рівний» означає не «однаковий», а «право бути іншим» [21, с. 47–64]

Одночасно на початку XX століття посилювався інтерес науковців до виявлення відмінностей різних культур у багатонаціональних країнах таких, як Сполучені Штати Америки. Саме американськими вченими обґрунтовано основні концепції полікультурності, зокрема й полікультурної освіти

Дж. Бенкс, С. Ньето, К. Смітер), сутністю якої є ідея гармонійного поєднання національного і загальнонаціонального у розвитку особистості, при цьому зберігається повний сепаратизм (культурний плюралізм) і абсолютна відкритість (теорія асиміляції). Мета полікультурності – створення відкритого суспільства, в якому представники всіх груп (соціальних, культурних, етнічних) мають можливості для саморозвитку, самоактуалізації зі збереженням унікального культурного походження. Основними характеристиками плюралістичного суспільства, за теорією полікультурності, є взаємозалежність, розвиток і співпраця [20]. Формування наукової теорії полікультурності розпочалося у 1980-і рр., а її засновником вважається Дж. Бенкс, який першим досліджував освітні заклади як соціальні системи у багатокультурному контексті. Концептуальною ідеєю багатокультурної освіти, на думку Дж. Бенкса, стала «освітня рівність», тобто рівність в отриманні достойної освіти для всіх членів американського суспільства, незалежно від кольору шкіри, релігії, мови [20]. Досягнення даної мети виявлялося неможливе без повної реорганізації системи освіти США, основними об'єктами якої стали: освітня політика, зміст освіти, методи навчання і контролю, методика і технологія навчання, підготовка педагогічних кадрів. Ця концепція на сьогодні визнана найбільш сучасною і актуальною.

Аналіз педагогічних досліджень у галузі теорії і практики розвитку зарубіжної школи дозволяє стверджувати, що розповсюдження ідеї полікультурності в освіті у другій половині двадцятого століття здійснювалося в двох основних напрямках: 1) реформування або створення системи освіти для національних меншостей як для «традиційних» етнічних груп (тобто тих, які упродовж досить тривалого часу компактно проживають на території даної держави), так і для «нових меншин», представлених новими співтовариствами іммігрантів. Головна мета вбачається в забезпеченні національним меншинам і їхнім культурам рівних можливостей розвитку, що, власне кажучи, і є метою полікультурної освіти; 2) виховання взаєморозуміння і толерантності між представниками різних етнічних (мовних, релігійних, культурних) груп у суспільстві, що досягається шляхом реформування змісту освіти і методів навчання для всієї системи освіти (а не тільки для національних меншин).

Питання полікультурності стало предметом наукових пошуків і сучасних вітчизняних педагогів. Серед досліджень теорії та практики зарубіжної школи особливе місце посідає розгляд проблем полікультурної та глобальної освіти (М.Красовицький, Л.Голік, І.Тараненко). Розвиток педагогічної теорії і практики в зарубіжних країнах досліджують Н.Абашкіна, Г.Єгоров, В.Жуковський, Н.Лавриченко, О.Локшина, Б.Мельниченко, О.Овчарук, Л.Пуховська, середньої освіти в США, Англії, Франції, Німеччині – Г.Алексєвич, Р.Беланова, А.Паринов, О.Рибак та ін.

Розвиток полікультурної освіти як педагогічного явища ґрунтується на традиціях філософії, культурології, педагогіки та психології. Науковці (М.Бахтін, В.Біблер, В.Борисєнков, І.Васютєнкова, В.Кафарський,

Б. Савчук та ін.) пов'язують її з такими основоположними категоріями філософії культури, як «культурний монізм» і «культурний плюралізм», які відображають два фундаментальні аспекти буття культури – його єдність і різноманіття. Осмислення світу культури як єдиного й водночас багатомірного є складним завданням.

Полікультурне виховання як соціокультурний феномен представлено у працях І.Беха, А.Бойко, О.Савченко, О.Сухомлинської та ін. Розробка теоретичних засад полікультурного виховання, його соціокультурна зорієнтованість передбачають докладне об'єктивне вивчення надбань минулого. Його важливим джерелом розглядаємо історико-педагогічний аналіз теорії і практики полікультурного виховання української учнівської молоді.

В останні роки актуальні проблеми історії української педагогіки і виховання знайшли своє висвітлення у працях А.Вихруща, Т.Завгородньої, С.Золотухіної, М.Євтуха, Б.Ступарика. На сучасному етапі розвитку педагогічної теорії і практики під полікультурною освітою розуміють освіту, спрямовану на збереження, розвиток і взаємодію усього різноманіття культурних цінностей, норм, зразків і форм діяльності, що існують у певному суспільстві, на передачу цього спадку молодому поколінню, виховання толерантності і вміння жити в полікультурному суспільстві.

Дослідник проблем полікультурної освіти М.Ю.Красовицький вважає, що «усвідомлення різноманітності, багатокультурності світу та його цілісності, взаємозв'язку, взаємозалежності, взаємодії культур є базовою ідеєю концепції полікультурного виховання». Він описує її сутність так: «більшість людей живе в умовах різноманітного расового, національного, релігійного і культурного оточення. Тому важливою умовою плідного співіснування та гуманістичної дії людей є глибоке знання власної національної культури та розуміння особливостей і традицій інших народів» [12].

Дослідники полікультурної освіти в умовах загальноосвітніх закладів (Л. Голік, Т. Клищенко, М. Красовицький, Г. Левченко та ін.) розглядають її як організацію й зміст навчально-виховного процесу, життя та діяльності учнів, взаємостосунків, якщо забезпечує ознайомлення з культурою народів, які живуть в одній країні, створення умов для виникнення між ними почуття довіри і солідарності, вміння взаємодіяти [8, с. 4].

Розкриваючи мету, зміст, особливості організації полікультурної освіти в навчальному закладі, більшість зарубіжних і українських дослідників наголошують на таких її цінностях, як-от: мир, злагода, добро, толерантність, гуманність, рівність, справедливість, демократичне суспільство та інші. На думку вчених (З. Бернц, Л. Гончаренко, Д. Колнік, С. Ніето, Ф. Чін та ін.), для полікультурної освіти важливі як універсальні цінності, які виходять за межі групових ознак, так і всі ті різноманітні цінності, які визначають групову приналежність і створюють унікальні культури та погляди на світ. Універсальні цінності містяться в культурних, релігійних та національних традиціях. Якими б різними не були ці традиції, вони породили багато

...у різних народів, незалежно від часу та відстані.

Методологічно-теоретичний аспект полікультурної освіти досліджує І.Бондаренко [2]. Місце полікультурного виховання в сучасній парадигмі освіти України намагаються визначити І.Бондаренко [6]. Роль шкільної освіти у вихованні до культури розкрито у дослідженнях В.Болгаріної [4]. Ідеї полікультурності в змісті національної освіти досліджує у процесі вивчення історичних предметів – А.Солодка [15]. Досвід Росії в питаннях полікультурної освіти розкриває С.П.Фурсенко [17].

Вказуючи увагу на взаємозв'язку полікультурного виховання і національної освіти як необхідної умови для збереження національної культури нашої нації до світової спільноти, О.Ковальчук, Л.Голік у змісті освіти «глобальної освіти» вкладають концепцію, головним атрибутом якого буде людське право на власні погляди без обмеження інтересів інших людей і відповідний рівень відповідальності особи. Така освіта дасть чітке розуміння і національних питань, і проблем та перспектив глобального розвитку. Педагоги визначили єдиний для обох напрямків комплекс завдань, що виражає вселюдський характер культури як найвищий прояв національного і, на їхню думку, є єдиним на сьогодні у вихованні справжніх цінностей власної культури: 1) подолання поділу світу на ворогуючі блоки і країни; 2) зняття суперечностей між природою і людиною; 3) подолання кризового стану людської свідомості й душі через усвідомлення загальнолюдських цінностей; 4) реалізація тісного зв'язку національного і світового моментів в освітньому процесі [11].

Дослідники В.Болгаріна та І. Лощенова зазначають, що освіта – явище культурне і звертає увагу на соціологічний аспект взаємозв'язку освіти і культури. Вказуючи на необхідність культурного спрямування у виховній роботі сучасної української школи, дослідниця розкриває роль полікультурного середовища школи як фактора соціального розвитку особистості, зазначаючи, що соціалізація у даному випадку розглядається як культурізація. Вона висловлює, на наш погляд, слушну думку, про необхідність вироблення нової культурної парадигми освіти на дисциплінарній основі для долучення українських школярів до національних та загальнолюдських культурних надбань [5].

У ракурсі сьогоденних проблем полікультурного виховання в Україні необхідно зазначити, що ці ідеї не є принципово новими для змісту шкільної освіти. Факти зближення ідей народного і полікультурного виховання вже були в історії української педагогічної теорії і практики. Але ці спроби були теоретичними (на рівні філософських і культурологічних концепцій), і, як правило, реалізовувалися в різних моделях навчання і виховання протягом короткого часу. Українські дослідники проблеми гуманізації і гуманітаризації освіти С.Гончаренко та Ю.Мальований вважають, що у навчально-виховному процесі важливо реалізувати ідею: через національну культуру – до полікультурності.

Теоретичні засади реалізації полікультурного виховання крізь призму національного розглядає В.Бойченко [4]. Педагог відзначає високий розвиток національної культури як рушійну силу до позитивного сприйняття людиною загальнолюдських цінностей і каталізатором у формуванні ставлення до інших людей. На основі розвитку уявлень про національність та власну належність до певної нації розвивається процес сприйняття кожним представником нації навколишнього світу крізь призму національної культури. Важливим для виховання майбутніх поколінь українців, на думку В.Бойченко, є виокремлення тих національних цінностей, які позитивно впливають і орієнтують на прийняття загальнолюдського культурного доробку.

Прихильники одного із підходів полікультурної освіти побудова навчання за принципом «кожна людина – індивідуальна, неподібна на інших, кожен заслуговує на повагу незалежно від своїх переконань і вірувань», тут не враховується співпраця та визнання рівності. Найважливішими моментами наступного підходу є співпраця і толерантність, до уваги ж не беруться соціальні відмінності. Третій підхід сфокусовано на ідеї етнічної рівності і не береться до уваги соціальна, релігійна, расова, статевая та ін. відмінності. Підтримка та захист груп різних за расовим, етнічним та релігійним складом, при ігноруванні расизму – головні акценти четвертого підходу до полікультурності. І п'ятий підхід, що, на наш погляд, найдосконаліший, вимагає справедливості і рівності для всіх і в усьому.

Триєдину систему полікультурного виховання школярів, що складається з: 1 – нагромадження позитивних інформаційно-теоретичних знань про свій народ та інші етноси, 2 – виховання позитивних емоційно-чуттєвих уявлень у ставленні до свого та інших народів, 3 – формування толерантних світоглядних установок, орієнтації до представників інших народів та етнічних груп, – пропонує запровадити у сучасному навчально-

У підходах до визначення суті полікультурності серед педагогів різних освітніх напрямків існують певні відмінності, однак спільним є розуміння зорієнтованості полікультурності на збереження розвитку всього розмаїття етнокультурних реалій та адаптацію молоді до різних цінностей при існуванні відмінних культур. Серед завдань освіти в Україні Р.Агадуллін визначає: формування в учнів уявлень про розмаїття культур у світі й у нашій країні на основі розуміння і внутрішнього сприйняття рівноправності народів та рівноцінності їхніх культур, виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей як чинника поступального розвитку світової цивілізації й самореалізації особистості; виховання представників усіх національностей на демократичних засадах взаєморозуміння, довіри й толерантності, готовності до позитивного діалогу; формування й розвиток умінь навичок взаємодії з носіями інших культур [2, 24].

Полікультурне виховання української молоді передбачає виконання таких завдань: оволодіння знаннями про культуру власного народу та формування позитивного ставлення до культурних проявів інших народів; формування уявлень про розмаїтість культур та виховання позитивного

створення умов для інтеграції культурних відмінностей; розвиток умінь і навичок взаємодії з носіями різних культур; виховання молоді у дусі миру, терпимості, гуманного міжнародного спілкування, загальнолюдських цінностей. Виховання представників усіх національностей на засадах демократичності передбачає врахування не лише етнічних чи національних ознак, а й класових, мовних, расових, освітніх характеристик, що перебувають у тісному зв'язку з культурологічними. Погоджуємося з думкою, що всі ті, хто навчається, повинні мати рівні можливості соціального розвитку відповідно до своїх потреб незважаючи на етнічне походження, стать, соціальний статус, релігійні уподобання тощо [14, с. 15]. Неоднорідність навчальних колективів вимагає реалізації полікультурності як шляху до вироблення толерантності у стосунках між представниками різних груп. Саме тому, ґрунтуючись на загальнолюдських цінностях, полікультурне виховання має на меті формування людини, здатної до ефективної життєдіяльності в міжнаціональному та полікультурному середовищі, такої, що розуміє та визнає прояви інших культур і вміє жити в мирі і згоді з представниками різних народностей, національностей, вір, рас, класів тощо.

Оскільки полікультурне виховання засноване на загальнолюдських цінностях та включає цінності національного виховання, дослідники докладніше зупиняються на особливостях, що є визначальними для полікультурності. Одним з головних принципів співжиття людей, що означають право іншої людини на власну позицію, є толерантність. Важливо виробити механізм формування толерантності, взаєморозуміння, здатності до співжиття, порівняти, зважити різні й навіть протилежні точки зору зі своєю позицією, виходячи із перспектив різних груп, що взаємодіють на тому чи іншому етапі.

Толерантності між окремими особами вимагають і процеси глобалізації економіки та зростаючої мобільності, швидкий розвиток комунікацій, інтеграцій і взаємозалежності. Необхідно формувати атмосферу толерантності, стосунки відкритості, поваги один до одного та почуття солідарності. Толерантність означає повагу, сприйняття та розуміння культур кожного світу, – форм самовиживання та самовиявлення людської особистості. Толерантність у контексті полікультурного виховання розглядається не як поступливість, поблажливність чи потурання. Це – активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Її мають виявляти кожна людина, групи людей та держави у найгостріші, найвідповідальніші моменти свого життя, щоб уникнути загострення, конфлікту, ворожнечі. Проте толерантність не означає індиферентного ставлення до соціальної несправедливості, відмови від своїх або чужих переконань. Кожен індивід може дотримуватись своїх поглядів. Тут враховується той факт, що люди за своєю природою відрізняються один від одного зовнішнім виглядом, соціальним станом, мовою, поведінкою і мають право на мирне співжиття при збереженні власної індивідуальності. Погляди одного не можуть нав'язуватися іншим Дослідники В.Болгаріна та І.

Лощенова зазначають, що освіта – явище культурне і звертає увагу на соціологічний аспект взаємозв'язку освіти і культури. Вказуючи на необхідність культурного спрямування у виховній роботі сучасної української школи, дослідниця розкриває роль соціокультурного середовища школи як фактора соціального розвитку особистості, зазначаючи, що соціалізація у даному випадку розглядається як культуризація. Вона висловлює, на наш погляд, слушну думку, про необхідність вироблення нової культурної парадигми освіти на міждисциплінарній основі для долучення українських школярів до національних та загальнолюдських культурних надбань [13].

Аналіз джерельної бази дає підстави визначити мету полікультурного виховання: формування людини, здатної до ефективної життєдіяльності в багатонаціональному та полікультурному середовищі, що розуміє та поважає прояви інших культур, характеризується вмінням жити в мирі і злагоді з представниками різних народностей, національностей, вір, рас тощо. Звідси можна виокремити завдання полікультурного виховання учнівської молоді: оволодіння знаннями про культуру власного народу та формування позитивного ставлення до культурних проявів інших народів; формування уявлень про розмаїтість культур та виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей; створення умов для інтеграції студентів у культури інших народів; розвиток умінь і навичок взаємодії з носіями різних культур; виховання молоді у дусі миру, толерантності, гуманного міжнародного спілкування, загальнолюдських цінностей.

Таким чином, можна зробити висновок, що у педагогічних дослідженнях відображено розвиток ідей полікультурності та виокремлено місце полікультурного напрямку у системі українського виховання, визначено пріоритети у розвитку полікультурності на українському підґрунті.

Список використаних джерел

1. Агадулін Р.Р. Полікультурна освіта: методолого-теоретичний аспект // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 3. – С. 18 – 29.
2. Багатокультурність і освіта. Перспективи запровадження засад полікультурності в системі середньої освіти України. Аналітичний огляд та рекомендації / під ред. О. Гриценка. – К. : УЦКД, 2001. – 96 с.
3. Бойченко В. Ідея полікультурності у змісті національної освіти // Науковий вісник Чернівецького університету: Педагогіка та психологія. – Вип. 177. – Чернівці: Рута, 2003. – № 3-4. – С. 40 – 44.
4. Болгаріна В. Виховання: пошук культурної парадигми // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: Зб. наук. праць. – Кн. I. – К.: Ін-т проблем виховання АПН України, 2002. – С. 26 – 30.
5. Болгаріна В., Лощенова І. Культура і полікультурна освіта // Шлях освіти. – 2002. - № 1. – С. 2 – 6.
6. Бондаренко І.А. Проблема місця полікультурного виховання в сучасній парадигмі освіти України // Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка : Серія "Педагогічні

- ... – Луганськ, 2004. – Вип. IX. – С. 123 – 127.
11. Векеш М. М. Політологія : підручник / М. М. Векеш. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 384 с.
12. Голік Л. О. Полікультурна освіта в Україні / Л. О. Голік, Т. В. Клінченко, М. Ю. Красовицький, Т. І. Левченко // Завуч. – 1999. – № 29. – С. 3–4.
13. Євтух В. Б. Тенденції етнонаціонального розвитку українського суспільства / В. Євтух // Етнічні спільноти України : довідник / Ін-т етнології, регіональних та діаспорозначих студій. – К. : Фенікс, 2001. – С. 4–13.
14. Освіта України. Нормативно-правові документи. – К. : Міленіум, 2001. – 472 с.
15. Ковальчук О.С., Голік Л.О. Теорія і практика полікультурної освіти в сучасній школі Росії: Наук.дослідження. – Луцьк: Надстир'я, 2003. – 176 с.
16. Красовицький М.Ю. Проблеми полікультурної освіти і виховання в загальноосвітній школі // Полікультурна освіта в Україні: Зб. статей. – К., 1999. – С. 16 – 19.
17. Присвар В.В. Виховання міжетнічної толерантності у структурі морально-духовного розвитку школяра // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Зб. наук. праць. – Кн. I. – К.: Інститут проблем виховання АПН України, 2002. – С.138 – 145.
18. Родуцька Г. М. Зміст шкільних підручників як фактор полікультурного виховання молодших школярів у Закарпатті (1919 – 1939 рр.): Монографія. – Дрогобич: Коло, 2005. – 282 с.
19. Солодка А.К. Полікультурне виховання старшокласників на уроках іноземної мови // Педагогіка і психологія. – 2004. – № 3. – С. 98 – 108.
20. Сухомлинська О.В. Виховання як соціальний процес: особливості сучасних трансформаційних змін // Шлях освіти. – 2004. – № 2. – С. 2 – 6.
21. Фурсенко С.П. Полікультурна освіта: Досвід Росії // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія “Педагогіка. Соціальна робота”. – Ужгород, 2002. – Вип. 5. – С. 82 – 86.
22. Banks J. Educating Citizens in a Multicultural Society / J.Banks. - New York: Teachers College Press, 1995. – 212 p.
23. International Dictionary of Education. – London, Kogan Page, 1977. – P. 273.
24. International Encyclopaedia of Education. - Vol. 7. – Oxcford: Rergamon Press, 1944. – P. 39 – 63.
25. Gollnick D., Chinn Ph. Multicultural Education in a Pluralistic Society. – N-Y., 1998. – P.47 – 64.
26. Ramsey P., Williams L. Multicultural Education: A Source Book / P.Ramsey,L.Williams. - Routledgefalmer, New York and London, 2003. – 295 p.